

Woestijngeluid

Op November Music voert het Nieuw Ensemble werk uit van **Edgard Varèse** en Igor Stravinsky, waarbij Varèses *Déserts* wordt begeleid door een magischmystieke film van videokunstenaar **Bill Viola**.

DOOR ROLF HERMSEN

Kunstenaars die zich gretig op nieuwe technieken storten, krijgen maar al te vaak te maken met de wet van de remmende voorsprong. Wat is bijvoorbeeld de status van videokunst nog, nu YouTube vol staat met schokkerige filmpjes? De tand des tijds is een meedogenloos mechanisme, maar ook een goed werkend filter. Bill Viola is er ongeschonden doorheen gekomen. Het werk van deze videokunstenaar, ook het vroege werk dat nog niet op film maar op heuse videobanden werd vastgelegd, blijft overweldigend. *It stops you in your tracks*. Viola's werk, met extreem vertraagde beelden als kenmerkend element, zweeft tussen schilderkunst en film. Aan een schilderij kun je zoveel tijd besteden als je wilt, maar laten we eerlijk zijn: tijdens een wandeling door een museum is dat meestal niet veel. Een filmpje uitzitten is dan helemaal veel gevraagd. Het is een knappe jongen die ons kan verleiden twintig minuten van onze kostbare tijd aan een plotloze video te besteden. En hij heet Bill Viola. Het werk van Viola (New York, 1951) overstijgt de techniek waarvan het tegelijk volledig afhankelijk is. Zijn technisch vakmanschap is meesterschap, en dat ouderwetse criterium koesteren we stiekem nog steeds. Maar vakmanschap alleen verklaart niet de emotionele impact van zijn beeldprojecties. Die impact is moeilijk te omschrijven, maar onontkoombaar en diep. Slenter eens door museum De Pont in Tilburg. Bevoog er iets in dat schilderij? Ja – en het is geen schilderij. Het is *Catherine's Room*, Viola's polyptiek van vijf lcd-schermen

met beelden van een vrouw in een kamer. De vrouw verricht wat alledaagse handelingen. Binnen verstrijken de dagen en achter het kleine, hoge raam de seizoenen. Je blijft kijken. Dat kost geen tijd; de tijd is effectief tot staan gebracht. Eindelijk stil.

In 1993 werd Viola door het Frankfurter orkest Ensemble Modern gevraagd om het muziekstuk *Déserts* van Edgard Varèse (1883-1965) 'op beeld te zetten'. Viola aarzelde. In zijn studententijd had hij zich serieus beziggehouden met zowel muziek als video, naast elkaar, en na de definitieve keuze voor videokunst besloten zijn werk nooit met muziek te combineren. De eerste popvideoclips toonden volgens hem aan dat de muziek met gemak van het beeld wint. Maar Viola is een bewonderaar van Varèse, en toen hem duidelijk werd dat de componist na voltooiing van *Déserts* in 1954 vergeefs naar regisseurs voor een begeleidende film had gezocht, stemde hij toe om het stuk na veertig jaar alsnog visueel te completeren. Dat was ook een eerbetoon aan Varèse, altijd al een inspiratiebron voor Viola met zijn ideeën over geluid als middel om ruimtelijkheid te ervaren.

Niettemin zijn Varèse en Viola volstrekt verschillende kunstenaars. Varèse was een piekeraar, altijd op zoek, denkend vanuit abstracties, geobsedeerd door techniek en gefrustreerd door tegenwerking. Zijn schaarse muziek staat trots en betonhard overeind. Geen lichte kost. Daarmee vergeleken is het werk van Viola een oase van toegankelijkheid, verstillend

iden in beeld

en schoonheid. Dat hun gezamenlijke *Déserts* zo wonderlijk overtuigt, komt wellicht doordat 'woestijnen' voor Viola en Varèse hetzelfde betekenen: gevoelens van verlatenheid, desolate ruimtes die een landschap kunnen zijn of een *cityscape*, de oceaanbodem, een kamer of een mens.

Los van zijn ontstaansgeschiedenis laat *Déserts* zich ook heel goed bekijken als een wat vreemde speelfilm met soundtrack. En zoals bij filmmuziek vaak het geval is, de meest uitzinnige dissonanten worden acceptabel wanneer ze de sfeer van een spannende filmscène versterken. Blijkbaar werkt ons brein zo. Beroemde voorbeelden zijn de stukken van Ligeti en Penderecki op de soundtracks van *2001: A Space Odyssey* en *The Shining* van Stanley Kubrick.

Varèses muziek profiteert enorm van haar nieuwe functie als filmmuziek. Dat ze ervan opfleurt is misschien wat te vrolijk uitgedrukt – *Déserts* blijft een somber beest – maar beeld en geluid werken majestueus samen. Bill Viola omschreef ooit het werk van een kunstenaar zo: '*We detoxify and transform things*', en dat is wat hij met *Déserts* heeft gedaan.

Voor Viola en Varèse betekenen 'woestijnen' hetzelfde: gevoelens van verlatenheid, desolate ruimtes die een landschap kunnen zijn of een *cityscape*, de oceaanbodem, een kamer of een mens

Varèse combineert in het stuk traditionele akoestische instrumenten met elektronica. De elektronische delen zijn vooraf in een studio opgenomen en op drie punten in *Déserts* leggen de musici hun instrumenten neer om plaats te maken voor deze onaardse geluidsopnamen. Viola's film volgt die structuur: de gespeelde muziek begeleidt beelden van Death Valley, onderwateropnamen en nachtopnamen van kantoorgebouwen en lege parkeerplaatsen. Maar in de elektronische passages verplaatst de handeling zich: we zien een kamer, een man komt binnen... (*Plot alert.*)

Déserts was in 1954 een mijlpaal voor Varèse en bleek veertig jaar later ook voor Viola een keerpunt. Varèse zat tien jaar lang gedeprimeerd te piekeren over zijn muzikale richting, tot hij in 1953 een Ampex taperecorder kreeg van een anonieme weldoener en aan *Déserts* begon. Viola, die de *image track* voor *Déserts* als zijn ingewikkeldste klus tot dan toe beschouwde, gebruikte daarbij voor het eerst een echte filmcamera, en keerde nooit meer terug naar de videotechneek. Een jaar later, in 1995, vertegenwoordigde hij de Verenigde Staten op de Biënnale van Venetië. Daar was onder meer *The Greeting* te zien, Viola's 'verfilming' van het zestiende-eeuwse schilderij *De visitatie* van Jacopa da Pontormo. Het betekende zijn internationale doorbraak als kunstenaar.

» *Déserts* (o.a.)

woensdag 9 november, Verkadefabriek, 20.30 uur

Bill Viola - *Déserts*, 1994

Concert film/videotape, color, stereo sound; 28:09 minutes

Music by Edgard Varèse Performed by Ensemble Modern, conductor, Peter Eötvös Produced by ZDF, Germany

Photos Kira Perov